

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 371.32+82.06

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ СВІТОГЛЯДНИХ ПОЗИЦІЙ Д. КРЕМЕНЯ В ЗБІРЦІ «ЕЛЕГІЯ ТРОЯНСЬКОГО ВИНА»: ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ В СТАРШИХ КЛАСАХ

Назаренко Л.А.

Загальноосвітня школа № 11, Миколаїв

У статті зроблено спробу аспектно осмислити поетичну майстерність Д. Кременя, його світобачення, звернути увагу на їхню актуальність, довести смислову значущість алюзії, її нерозривний зв'язок зі змістом, спроекувати вплив художніх творів на свідомість учнів-читачів.

Ключові слова: поезія, алюзія, ліричний герой, художній твір, естетичне виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У шкільному курсі української літератури чимало уваги приділяють урокам рідного краю, оскільки вони сприяють розвитку духовного світу учнів, близькі за своєю тематикою до поглядів і переконань читачів. Поезію Дмитра Кременя, лауреата Національної премії України ім. Т. Шевченка, виокремлюють із сучасної літератури за відвертістю й ліризмом, інтелектуальністю й свободолюбством. Такою є збірка «Елегія троянського вина» [3], у якій автор звертається з приязністю до читача, вводить у світ, який вирізняється моральною чистотою. Назва книги вказує на меланхолічну зажуру поета через утрату рідного краю, зраду народу й підміну ним моральних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спробу оцінити творчість Д. Кременя здійснювали письменники, критики й літературознавці: О. Ігнатович, Ю. Ковалів, В. Коротич, П. Мідянка, О. Сизоненко, П. Скупец, І. Чендей. Його доробок привертає увагу різних поколінь, але поезія митця настільки багатогранна й багатоаспектна, що заслуговує на увагу знову й знову. Проблемами естетичного виховання школярів засобами художньої літератури переймалися Н. Волошина, А. Лісовський, А. Ситченко, Б. Степанишин, В. Шуляр. Методисти досліджували не лише виховний вплив мистецтва слова, а також його здатність розвивати розумовий потенціал учнів.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в огляді тематичних канонів збірки «Елегія троянського вина», аналізі алюзій у доробку Д. Кременя, оцінці ролі художніх творів на морально-емоційне й інтелектуально-естетичне становлення учнів-читачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доробок поетичних творів розпочинається віртуальною молитвою, у якій автор дякує Богові за те, що зберіг милу серцю людину, що після «тривалих доріг» дає можливість повернутися додому, зберегти в душі найкраще почуття. Саме любов'ю до рідного краю, родини просякнуті всі вірші митця. Учні з цікавістю читають його поезію, оскільки Д. Кремень постає перед ними левом, благородним поетом «любові й шпаги», який

силою слова бореться за єдність рідної землі. Його ліричний герой у поезії «Після потопа» переживає за долю країни. Він звертається до свідомості українців: «А ми? Де ми в Карпатській Україні? / Де Красне Поле – січове, святе?», пробуджуючи таким чином почуття власної гідності. Таке риторичне запитання звернене передусім до особистостей, внутрішній світ яких багатий і неординарний. Звертаючи увагу на витоки нашого народу, його вірування, автор роздумує над походженням українців, всього живого.

Картина світу в уяві митця надзвичайно широка, вона набуває емоційного забарвлення. Учні-читачі розуміють, що в душі поета органічно поєднуються почуття до Миколаєва, Ольвії, острова Березань, Мигії, Дикого Поля, Кінбурну, Лисої Гори. Однаково близькими для нього стали Слобідка, Соборна й Флотський бульвар, хвилюють Понт Евксінський (Чорне море), Гіпаніс (Південний Буг) і Синюха. Антична таємничість приваблює й веде діалог з читачем. «Вітрильна столиця» для митця не перелік географічних назв, а місце, яке уславили козаки й адмірали, історію якого не завжди шанують нащадки. Світ співвідноситься з потребою в духовній реанімації культурного відродження й історичної пам'яті. У поезії «Прощання з морем» майстер слова пише зі щемом у серці про «продану гавань» «міста святого Миколи», про те, як дівчата з легкістю продають своє «кохання» за кордоном. Однак, митець сподівається, що «зелений ліхтарик засвітить на Флотський бульвар», і море людських голосів ще озветься на вулицях міста. Змістова складова в поєднанні з формою твору посилює осмислене сприймання прочитаного, емоційно-смислову реакцію читача завдяки використанню художніх засобів.

Історичне минуле для поета – це фундамент, на якому будується майбутнє, без його уважного вивчення й глибокого шанування високо не злетить, тому не забуває Д. Кремень і про своє карпатське коріння. Згадку про Ужгород, Чоп, Карпати знаходимо в спогадах митця. Вартісними для поета є «І жмуток смутку в батька на чолі, / І свіжий смак суханської форелі. / І теплий присмак попелу й землі. / І сміх родини, й запах батьківщини». Одухотвореність образів проймає

душу, пробуджує вир емоцій. Розмова, яку веде митець з читачами, задушевна і відверта, поєднує сподаги і сучасність, тому ціннісні орієнтири формуються в учнів природно, на народознавчому підґрунті. В уяві виникають картини життя, які близькі учням.

Космос душі ліричного героя відкривається школярам у рядках: «Не бачиш ти, що діється навколо, / Пропає Мамай, і шабля, й кобза, й кінь». Апелюючи до совісті народу, Д. Кремень просить зберегти нашу землю, й не віддати її нікому на сміх. Ніби, передбачаючи події сьогодення, автор закликає: «Хай братнє серце стане сувеніром, / А не кривава дрібка чавуну», оскільки ті, кого ми вважали братами, нині ладні вбити на «троянському валу». Відчуття тривоги турбує своєю непередбачуваністю. Ніде не декларована відданість поета своїй землі й народові проявляється в його переживаннях, людяності й любові. Вони возвеличують людину, а не лише відзначають її настрої.

Поєднання індивідуального сприймання з розумінням задуму автора зближує письменника й читача, між ними встановлюється зв'язок одnodумців, який здатний забезпечити подальше формування морально-вольової сфери, естетично-оцінне ставлення. А. Ситченко переконаний, що кожен може мати власну думку про витвір літературного мистецтва, проте зобов'язаний знати й авторську ідею твору, навколо якої в певному контексті найбільш повно реалізується фактор єдності переживань окремої людини з іншими [4, с. 3]. Опора на читацький досвід дає можливість заглибитися в зміст твору, спроектувати пізнавальну діяльність учнів.

Жанрові норми відтворено в західноєвропейських і античних традиціях. Естетична й стилістична форми демонструють національно-культурну специфіку. Невимушеність переходів у поезіях свідчить про внутрішню організацію митця. Мимоволі учні-читачі замислюються й над екологічними проблемами. Поет вважає важливим зробити все, щоб у цьому світі росли «незастронційовані гриби». Риторичне запитання ліричного героя налаштовує на роздуми про збереження навколишнього світу:

А як ми навчилися топтати
Цю землю без краю і меж...
Невже оця річка вмирати
Повинна, коли ти живеш [3, с. 11]?

Це не надокучливе моралізування, а високі моральні принципи, оскільки визначають не лише дидактичну мету, а й містять переконання. З погляду поета, можна врятувати Землю з Божою допомогою. Звертання до Месії, відтворення Біблійних сюжетів, відлуння ремінісценції знаходимо в алюзіях, які використовує автор. Усе це розраховано на читацький досвід і ерудицію читачів, які, доклавши розумових зусиль, можуть розкодувати зміст твору, зачаруватися таємничістю слова.

В. Ісаєв розуміє інтерпретацію алюзії як прийому художньої виразності, що змістовно збагачує текстову інформацію, створюючи численні асоціації шляхом натяку на події, факти, реальних осіб [2, с. 191]. Усвідомлене використання немаркованих цитат, натяків на персонажів літературних творів, міфологічні сюжети є одним із проявів інтертекстуальності.

Через оказіональну алюзію (посилання на історичні факти, особистості, міфи) відтворено митцем 1) грецьку сторінку минулого території України: «Та в Україні ми – немов у Трої», «на рідному троянському валу», «чи ждало ти такої одиссеї», «ця амфора ольвійська замала», «і сам я кентавр, у світильник Кіпріди вкидаю солому»; 2) середньовічну таїну Данте: «пекельних дев'ять кіл», «в Харона човна позич», «І відгуками Дантових терцин поезія пекельна осявала»; 3) вплив Шевченкової поезії: «І виріє я на чужині, / І сивію ще до ювілею», «ми діти Месії й Тараса»; 4) згадку про видатних особистостей: «навік німеє Чорновіл», «Січові Антонюки, Вінграновські реєстрові», «це ти, мандрівецький філософ»; 5) Біблійні сюжети: «наче цвях із Божого розп'яття», «І вони побачили Месію... / Він спустивсь тихенько із небес», «Українська Мадонна народить нам Месію в журбі молодій», «не називай моє імення всує»; 6) історичне минуле: «Пан-отамам ізнов на коні?», «І в козацьких очах трава», «пропає Мамай»; 7) фольклорні традиції: «б'ються ці запитання, як риба об лід», «мій котигорошку», «коні вороні», «ходить у лузі лелека». Феномен такої алюзії полягає в тому, що автор, крім того, що пише про те, на чому добре розуміється, прагне мати інтелектуальних, спостережливих, інтелігентних читачів, які не байдужі до свого історичного коріння, подій сьогодення. Головним є текст. Його зміст відтворює емоційний стан ліричного героя, звернення до традиційних тем, сюжетів, образів, а також впливає на спосіб мислення і відчуття учнів.

Функції оцінно-характеризуючої алюзії дають змогу добирати асоціативний ряд до слів. Відбувається дифузія мистецтва, яка сприяє формуванню естетичних смаків учнів. Прикладом слугують такі рядки: «як посмертний літопис кульбаб», «і життя, як любовна ромашка» (поезія «Скраєчку міфа»). В уяві вимальовуються дві картини: «Кульбаба» О. Безсмертної та «Букет із глідюлусів, лілій і ромашок» К. Моне. Скромні квіти, у першому випадку, з жовтих, символу добра й дитинства, незримо перетворюються на біляві парашутики, що асоціюються з плином життя. У християнстві інше символічне значення цих квітів – горе, тому гіркий присмак мають рядки. З ромашками пов'язане ворожіння: кохає – не кохає, а також це символ родини, добра, природної краси. У житті повсякчас чергуються білі й чорні смуги, пощастить – не пощастить, присутній момент вибору.

Цей стилістичний прийом використано також стосовно народнопоетичного образу зорі: «летить моя зоря», «зоря небесної крає межі», «І прилине святий Миколай / Воскресити зорю з-за лиману», «а любов – зоря», «зоряний вік», «у зоряні трави падаю сам», «молодими, як зорі, вустами», «зоря на коліна впаде», «а зоря над тобою згоріла». Семантичне навантаження образу зорі – дівчина, краса, природа, життя, молодість, якщо народжується, й старість, якщо згасає. Виникає співчуття ліричному героєві у плинності часу й життя, враження неповторності моменту.

Образ матері постає перед читачем як символ берегині роду, добра, Божої Матері, яка піклується про народ: «Над світом Мати з тривоги, болю й радості стоїть!», «Ти на землі будувала, / як

маленький вокзальчик, це щастя земне». Про своє кохання до неї автор говорить щиро і відверто. Художні засоби змодельовано таким чином, що школярі, читаючи їх, проймаються переживаннями ліричного героя, у них виникають патріотичні почуття, формується естетичний смак.

Феномен текстоструктуруючої аллюзії полягає в розкритті тематичної спрямованості художніх творів. Поезії у збірці – суголосні добі, вони сентиментальні й романтичні, патріотичні й морально-етичні. Читачі відчують їхню потужну енергетику в персоналізованих образах річки, зорі, сонця. Мистецьке слово поета малює в уяві картини то рабської покори українців, то трагічні сторінки історії, то розчарування через підміну понять. Сумує поет через те, що зникають одвічні цінності: «Все місто суверенне – сувенір», «Знов сувеніри на землі гуцули», «тут і птахи, і люди – сувеніри». Боєм відгукується в серці Д. Кременя химерний світ, у якому ніщо не вартісне, оскільки майбутнє мало кого турбує. Автор звертає увагу на комплекс меншовартості, притаманний нашому народу, на рабський стан:

Ми і досі в космічній безодні – хахли
Малороси...

Вже такий малорос маловодний Дніпро,
Так нас мало грядуще тривожить.

Із дитячих лобів прозирає тавро [3, с. 82].

Слово, яким послуговується Д. Кремень, сповнене філософічності, набуває трагічних акцентів: «Мова моя солов'їна – / З присмаком Соловків». Її він відчуває й відокремлює з-поміж інших мов. Інколи ліричного героя охоплює почуття самотності, від якого він шукає розради в Інтернеті. У такі

хвилини ні слава, здобута за життя, ні світове визнання не радують. «Самотнє соло» поєднується з журую зими. Ліричний герой не зачудовується відомістю, вона для нього – «поговір, окраса і краса». Золоті сурма відгудуть, а «злиденна пава» залишиться самотньою. Життя видається зорею, яка летить, крає небо, залишаючи лише відбиток, «як димок від сигарет». У поезії «Катер порятунку» життя й загибель зображено як дві половинки людського буття, які, незважаючи на плин часу, постають то рятувальним колом, то барвінком. Автор не боїться пройти кіл пекла, смерті, оскільки впевнений, що його погляди «не розтерти прахом між чобіт».

На думку В. Бойченка, в його ранці (себто, учительському портфелі) лежить маршальський (шевченківсько-лауреатський жезл! Він певен, бо Дмитро Кремень – поет з народження, врешті, поет від Бога [1]. Погляд критика, творчість Д. Кременя дають можливість читачам переконатися у величчї майстра слова, його обдарованості й далекоглядності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Отже, зустріч з поезією Д. Кременя дарує естетичну насолоду, можливість осягнути світ, закохатися у свою малу батьківщину, інтелектуально й духовно зрости. Поет стає для школярів близькою людиною, своїм, рідним. Єдність ціннісних орієнтацій, пізнавальної діяльності з читацьким досвідом дає змогу школярам реалізувати свій інтелектуальний потенціал. Перспективою є подальше знайомство з творчістю митця й спроба осягнути геніальність його творів.

Список літератури:

1. Бойченко В. Бенефіс на Голготі / В. Бойченко // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.poetryclub.com.ua/metr.php?id=719&type=critiques> – Назва з екрану.
2. Ісаєв В. О. Аллюзія як стилістичний прийом у сучасній прозі / В. О. Ісаєв // Масова література: проблема інтерпретації, змісту та форми. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Миколаїв, 16-17 жовтня 2015 р.). – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського. – С. 191-194.
3. Кремень Д. Елегія троянського вина / Д. Д. Кремень // Миколаїв: Можливості Кімерії, 2001. – 131 с.
4. Ситченко А. Естетичне виховання у контексті технологізованого навчання літератури / А. Ситченко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – № 9. – С. 2-4.

Назаренко Л.А.

Средняя общеобразовательная школа № 11, Николаев

СПЕЦИФИКА РЕАЛИЗАЦИИ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ ПОЗИЦИЙ Д. КРЕМЕНЯ В СБОРНИКЕ «ЭЛЕГИЯ ТРОЯНСКОГО ВИНА»: К ВОПРОСУ ИЗУЧЕНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ РОДНОГО КРАЯ В СТАРШИХ КЛАССАХ

Аннотация

В статье сделана попытка аспектно осмыслить поэтическое мастерство Д. Кременя, его мировоззрение, обратить внимание на их актуальность, доказать смысловую значимость аллюзии, ее неразрывную связь с содержанием, спроектировать влияние художественных произведений на сознание учеников-читателей.

Ключевые слова: поэзия, аллюзия, лирический герой, художественное произведение, эстетическое воспитание.

Nazarenko L.A.
School № 11, Nikolaev

**SPECIFICITY OF THE REALIZATION OF THE WORLD-OUTLOOK POSITIONS
OF D. KREMEN IN THE COLLECTION «ELEGY OF THE TROJAN WINE»:
TOWARDS THE QUESTION OF STUDYING THE LITERATURE
OF THE MOTHERLAND IN THE HIGH SCHOOL**

Summary

The article makes an attempt to comprehend the poetic skills of D. Kremen, his world view, to pay attention to their relevance, to prove the semantic significance of allusion, its inseparable connection with content, to project the influence of art works on the consciousness of students-readers.

Keywords: poetry, allusion, lyrical hero, piece of art, aesthetic education.